

התפתחות הלשון

למונח לשון או שפה כמלים רבות אחרות יש לא רק מובן אחד אלא רבים. בהשתמשנו במונח זה העברית מסגלת לעצמה עקרון של שמוש שם-האבר או שם-הכלי כבטוי לפעילותו או למלאכתו. במונח זה לעתים קרובות במובן של אוסף מלים כגון „מלון הלשון העברית“. כמו כן מציין מונח זה אוצר-מלים ותבנית (דקדוק) כגון בדברנו על קשיי הלשון הסינית. מונח זה עשוי לשמש נוסף למלים ולחקים-דקדוקיים גם כבטוי לצרופי-מלים ולסגנון כגון בדברנו על יפי הלשון היונית. לעתים אנו מוצאים את המונח הזה ולא בדיקנות רבה כשם נרדף או פעל נרדף לדבור — אני לכשעצמי אחטא בכגון זה מפעם לפעם. אולם מימיו של סוסור Saussure מלומד שויצ'י מספר גדל והולך של מלומדים החלו להכיר בין לשון ובין דבור. עבודתו המדעית המרכזית של סוסור הופיעה בשנת 1916 רק לאחר מותו. ספרו מורכב מרשימות שנעשו בשעת השעורים על-ידי תלמידיו. רוב ההגדרות של המונח לשון בשלשים השנים האחרונות נעשו לאור דעותיו ופרושו של סוסור. Vendryes בעבודת המחקר שלו על הלשון, שנכתבה אך לא נתפרסמה לפני חבורו של סוסור, מגדיר את הלשון כמערכת סימנים ועל-כן בהתאם לכך תהא הלשון הקולית מערכת סימנים קוליים. אולם רבות מהשקפותיו של איש מדע זה נראות לנו כיום מיושנות כלשהו. ספיר Sapir מלומד אמריקני בדברו על הלשון קובע: הלשון היא תופעה אנושית בלבד שאין לה כל קשר עם היצרים והאינסטינקטים הטבעיים, זוהי שיטה של העברת רעיונות, רגשות ורצונות באמצעות מערכת סמלים הנוצרת באופן רצוני וחפשי. המלומד שהקדיש תשומת לב רבה ביותר לבעיה זו הוא גרדינר Gardiner מומחה ללשון המצרית העתיקה, והוא דן בבעיה זו באריכות בספרו „Speech and Language“, הוא פותח בהתנגדות להגדרה המקובלת שדבור הוא מערכת סמלים קוליים להבעת המחשבה. הוא מתנגד לתורה זו מפני שכרקע לרוב הדבורים אין למעשה כל פעילות רוחנית, שכלית, הראויה לכנוי „מחשבה“. הוא מגדיר דבור באופן כללי, כשימוש בסימנים קוליים בין אדם לרעהו לשם העברת והבעת רצונותיהם וסברותיהם על דברים מדברים שונים. לעומת זאת הוא מדבר על לשון כעל צורה קיבוצית המכילה בתחומיה את כל אותם פרטי-הידעה המאפשרים למדבר להשתמש ביעילות בסימני-

* מחבר המאמר הוא ה"ר W.J. Martio מן האוניברסיטה של ליורפורל ולא נגעת בסגנון המאמר כמלא נימה. (העורך).

מלים. מכאן לדעתו אפשר לראות במלים שהן היסודות החשובים ביותר של הלשון, את יחידותיה הנפרדות, אבל יש לשים-אל-לב שהחוקים לצירוף מלים וההטעמות בבטוי המלים אף אלו הם חלקים חשובים בלשון. את הדבור הוא מגדיר כמדע המצוי באופן כללי אצל כל אדם ובכל מקום. מתוך כך ומתוך סבות אחרות הוא מגיע למסקנה שהמשפט הוא יחידת-הדבור, והמלה היא יחידת-הלשון. כלומר הדבור הוא הלשון בפעולה. הלשון היא כלי-השחמת ואילו הדבור הוא התנועות והצירופים של המשחק. גרדינר סובר שהשקפתו מקבלת אישור על-ידי העובדה שברוב הלשונות יש שתי מלים למושגים לשון ודבור. כגון בערבית *لسان* ו*كلم* ביוונית *λόγος* ו*λογισμός* בלאטינית *lingua* ו*sermo* בצרפתית *langue* ו*parole* בגרמנית *Rede* ו*Sprache* באנגלית *Language* ו*Speech*. במוחו של כל אדם אוצר מלים, אולם לעולם אין הוא זהותי לחלוטין עם האוצר המצוי במוחו של אדם שני.

באוסף-המלים של כל אדם יש שני חלקים; האחד מורכב ממלים המוכנות לשמוש מידי שאפשר לנצלן בכל עת-מצוא, ובשני מצויות המלים המוכרות אולם הטעונות זרז חיצוני המביאם לתודעה. למטרת ההרצאה הזאת אנו נבין במונח לשון מערכת סימנים שערכם הוא שרירותי בלבד. למשל אין איש יכול לאמר מדוע "כלב" בעברית מתאים יותר לחיה זאת מן *dog* באנגלית, או מדוע *dog* יתאים יותר מן *Hund* בגרמנית, ומדוע *Hund* יתאים יותר מן *Sabaka* ברוסית. אולם בשיטה של הכנסת המלים בשפת הקבוצה הלשונית על ידי סדור מוקדם מובנים ערכים לשוניים אלה על ידי הקבוצה הלשונית האמורה.

הסימנים בתחלתם היו קוליים אולם בהמשך הזמן נתגלתה שיטה של מתן קביעות לקולות החולפים. תחליף זה למלה המדוברת הוא הכתב; בעוד המשג הלשוני חודר מעתה באמצעות העין מבלי להשמע על-ידינו, הרי במוחנו הוא משפיע את אותה ההשפעה של הקול החודר דרך האוזן. מלים כתובות איפוא שיכות לדבור ולא ללשון. וכפי שאמר כולרידג (Coleridge) "התושבים האמתיים היחידים של המוח הן המלים"; כל יתר הרשמים הם אורחים בלבד.

הלשון המדוברת לפי אופיה אינה שונה בעיקרו של דבר מכל יתר הלשונות השונות. אנו יכולים לדבר ומדברים, בלשון ידים (לאלמים ולחרשים), וכן שפת-אצבעות, שפת-פרחים, שפת-בולים, שפת דגלים ואחרות. אולם הלשון המדוברת שונה מכל השפות הללו בכך שהן אינן אלא חקוים ותחליפים דלים לעומתה. למעשה אין סוף למספר התחליפים שיכולים להמצא למלה המדוברת. שמואל בטלר נתן את הדוגמא של אשת דקטור בנטלי Bentley הידוע מבית המדרש טרניטי Trinity בקמברידג. היא היתה נהגת לשלוח למחסן המזונות את קופסת-הטבק-להרחח בכל פעם שרצתה להזמין שכר. כפי שצינתי היו הדבור או הלשון צורת ההבעה הראשונה והחשובה

ביותר, ועד היום לא נמצא לה לצורה זו תחליף או מתחרה. למענה יצר האדם כמה מתגליותיו הגדולות ביותר: הכתב, הטלגרף, הטלפון והאלחוט. הלשון היא בת-ברית הכרחית לרעיון; למעשה היא משמשת לרעיון כגוף המשמש את הנשמה.

הלשון השפיעה על האמנויות הנעלות ביותר: מקדשים וכנסיות חיבים את עצם קיומם לאי אלו תעודות דתיות, שמקורן במלה המדוברת. רבים מגדולי הציירים בעולם מצאו את הנושאים ליצירותיהם בתאורים מלוליים. המוסיקה נוצרה כלווי למלים. יוצא מן הכלל הם שירי-העם של ברנס (Burns) המשורר הסקוטי שכתב בהתאמה לנעימות גליות ידועות, אולם גם שם נראה שנעימות אלו אף הן השפיעו ונוצרו כלווי לשירים גללים.

גם עתה הלשון היא הכוח המניע והיוצר בחיי אנוש. הלשון היא האמצעי ללימודינו, להטפת תורותינו ולקשרים היום-יומיים שלנו. באמצעות הלשון נערכות מלחמות וחוזי-שלום מנוסחים. לפקודת של מצביא מתקדמים צבאות, ולשמע דבר-החרות נעורות אומות שלמות. איבוד כוח הדיבור הוא אחת האבדות הקשות ביותר אם לא הקשה ביותר שיכולות לנפול בגורלו של אדם. וללא דיבור אין לשער מציאותה של תרבות אפילו לא בצורתה הנמוכה ביותר.

אין זה מפליא שהאדם הרבה להקשות על בעיות הלשון. בימים קדומים ראו באלהים או באלים את מקור-השפה, והיה נהוג להתאמין שהיתה לשון מקורית אחת. הרודוט מספר שמלך מצרי אחד סמטיקוס בודד שני ילדים ביער כדי לברר איזו היתה האומה הקדומה ביותר (כלומר זו שדברה בלשון הקדומה ביותר). המלה הראשונה שנשמעה מפי הילדים היתה ב ק ו ס שפרושה היה בפריגית לחם; על כן הסיק מסקנה שפריגית קדמה למצרית. אבל לא כל המלומדים היו אובייקטיביים לגמרי: מלומד אחד ב ק ו ס (Becanus) הולנדי כתב ספר שבו ניסה לטעון שכל הלשונות מקורן בהולנדית.

שמתם לב בודאי שהנושא שלנו אינו מקורה של הלשון אלא התפתחותה, אולם כדאי לדון אי-אלו רגעים במספר השקפות שהיו מקובלות על אודות נושא זה בעבר. לפי הדעה השלטת בין המלומדים הנוצרים במשך מאות בשנים, היתה העברית הלשון הראשונה והמקורית, והיא הומצאה על-ידי הבורא. לו היו האנשים הטובים הללו קוראים את התנך בשימת-לב רבה יותר, היו מוצאים בודאי שהמחברים הקדושים של התנך לא היו כלל ועקר בורים בשאלות לשוניות או אדישים אליהן, כפי שרואים למשל בנטיה המצויה להסביר את מובנם של שמות פרטיים. יש קטע אחד בתנך שלו היו המלומדים הללו מבינים אותו כהלכה, היו משתחררים בודאי מכל השערותיהם וסברותיהם העקרות. זהו הקטע שבפרק ט פסוק ט בשמואל א "לפנים בישראל כה אמר האיש בלכתו לדרוש אלהים, לכו ונלכה עד הראה, כי לנביא היום

יקרא לפנים הראה". המובן המדויק של מלים אלו לא הוערך כראוי עד למאה שעברה. במלים אלה מראה המחבר כי הוא הבחין בכך שיש בלשון מושג הקרוי: שנוי מובנן של מלים. ועל-כן ברור שהלשון לא היתה ללא שנוי ולא היתה בת-קבע, רוצה לומר, לא הומצאה על-ידי כוח טמיר שמסרה בשלמות לאדם או לעם. אולם עד עתה לא נעלמה כליל הדעה בדבר מקור אחד לכל הלשונות. אפילו בימינו האמין המלומד האיטלקי טרמבטי (Trombetti), בלשן חשוב, בקיומה של לשון אחת, שהיתה בעבר אס-כל-לשון. התופעות הלשוניות הללו נראות כרדיוסים של מעגל המתרחבים בנקודה מרכזית אחת, אולם עד כה לא הוכח שיש בהשקפה זו יותר מפאטה מורגאנה. ואשר לדעות ולסברות על מקור הלשון שהוצעו בעבר ובימים מאוחרים יותר, דעה מקובלת אחת היתה שהלשון נוצרה על-ידי חקוי קולות, למשל בני אדם חיקו את נביחת הכלב כגון האו-האו, ומכאן באו לכלל כינוי הכלב כהאו-האו. דעה זו קיבלה את שם-הכינוי באנגלית Bow-wow. הדוגמה הידועה ביותר של שיטה זו היא הקוקיה. ההבדל בין הקול כפי שהוא מבוטא על-ידי החיה לבין החיקוי שמושמע על-ידי האדם הוא בכך שקול זה מנוצל עתה על-ידי האדם כשם לאותה חיה המביעה אותו. בכל הלשונות אנו מוצאים מלים המבוססות על יסוד זה, אולם מספרן כמובן מוגבל.

לפי סברה שניה מקור הלשון הוא בהברות קטועות. נראה שאף דארון Darwin היה שותף לסברה זו, הקרויה פו-פו Pooh-pooh. הבקורת על הדעה הזאת התבססה על-כך שקריאות סתמיות הן צורת הבעה לאדם רק כשאנו יכול לדבר. כמו כן ציינו שאי-אלו מקולות הקריאה מעולם לא הפכו לחלק ממשי מן השפה. לו היתה אמת כלשהי בסברה זו היינו מוצאים אל נכון שפות של עמים פרימיטיביים עשירות בהברות קריאה מעין אלו. למעשה קטן מספרן של הברות-הקריאה בלשונות הללו מאשר בלשונות הקרויות חדשות.

סברה אחרת דומה, אולם אינה נראית לעין כל-כך, היא סברת צלצול (Ding-dong). לפי סברה זו נחן כל עצם בצלצול המיוחד לו, ומלים התפתחו כחיקוי לקולות הללו.

שיטה נוספת הסבירה את הלשון כהתפתחות של קריאות וצעקות בני-האדם בשעת עבודתם המשותפת, כגון בשעת חתירה במשטים או סחיבת מוט כבד. הקול שבוטא בהזדמנויות אלו הפך אחר-כך לשם הפעולה עצמה. שיטה זו קרויה שיטת יו-הי-יו (yo-he-yo).

אנטרופולוגים אחדים הביעו דעה שלשונו המקורית של האדם היתה לשון התנועות. הם טענו שלאדם אין אבר מיוחד לדבור, כי לדעתם הפה והשנים הם אברי אכילה אולם נראה כי יש משהו בלתי הגיוני בשיטה זו. מפני שבאותו האופן אפשר לומר שלאדם אין אבר מיוחד לשתייה. (נוסף לכך יש גם התנגדות מעשית להשקפה זו; האם עלינו להאמין כי האדם, כגוי,

בבואו לביתו חזרה מן הציד, היה אנוס להניח כלי צידו כדי להביע את עצמו בפני חברו. או מה רחוק יותר מודאות מן העובדה שהאשה תסגל עצמה לשיטה שתאלץ אותה לשתיקה מיד עם השקיעה).

בדרך כלל אין הבלשנים נוטים לדון כיום על הבעיות של מקור הלשון. למעשה עוד בשנת 1866 כשהחברה הלשונית בפאריס נוסדה קיבלה כאחת מהחלטותיה חוק לא לקבל כל חבור או מאמר על מקור הלשון. המלומדים מתענינים כיום בתופעה המצטיינת לא פחות ממקור הלשון, רצה לומר, יכולתו של האדם ליצור לו לשון. מה שניתן לו לאדם — והיתה זו מתנה גדולה פי כמה מלשון מושלמת ומתוקנת — היא היכולת לכנות עצמים בשמות. בבראשית כתוב כי מתן השמות לעצמים היה הצעד הראשון בהתפתחות לשונית; החקירה הלשונית המודרנית נמצאת בהתאמה גמורה לפסוק זה.

הושם לב לכך כי המדע עובר את אותם שלבי ההתפתחות של התלמיד המדעי, כלומר, הפחתה מודרגת של מספר השגיאות ויכולת מתקדמת והולכת בפתרון בעיות. באותו אופן מתפתח הילד בלימוד הלשון באותן פסיעות שהתקדמה הלשון גופה. תן את דעתך להתפתחותו הלשונית של ילד ותראה כי הוא מתחיל תמיד בשמות העצמים, שמות שבתחילה כוללים מושגים רבי משמעות. ילד אנגלי למשל ירכוש בתחילה מלה כ bow-wow וישתמש בה לא רק לכינוי כלבים אלא גם לכנוי חתולים, עוזים, פרות ולמעשה כל חיה בעלת ארבע רגלים ושער. כמובן יש אמת בכך שילדים מוסיפים תוכן לאוצר מליהם הדל על-ידי שימוש באצבעותיהם, אולם עם התרחבות ידיעותיהם פוחתות התנועות הללו בהדרגה, ובמקומן באים ערכים לשוניים מקבילים עשירים והולמים יותר. כגון "זה", "ההוא", "כל", "אחר" וכוליה. כשקצין מפקד על יחידתו הוא משתמש במלה "כל" במקום חזרה נשנית של הפקודה והוראה באצבע לכל חייל וחייל.

יש הוכחה לכך שמבחינה היסטורית היתה תחלת התפתחותה של הלשון קשורה במתן שמות לעצמים. רוצה לומר, שהפועל הוא מושג משני לעומת השם. נראה כי הלשון העברית גופה משמשת הוכחה לקוֹ-התפתחות מעין זה. התבוננו למשל במלה "שמר". יש לשער כי מלה זו שימשה בתחילה לא כפועל אלא כמשפט שמני, כלומר מושג מקביל ל"הוא שומר" (האיש השומר). כאשר העברי רצה לומר "אתה שומר", כלומר השמירה מלאכתך, היה משתמש בצורה "שמר אתה" או בקצרה "שמרת" שפירושו אתה שומר. לו היתה צורה זו — שמר — צורה פעלית, היה עלינו לקבל צורה של גוף שלישי נקבה מורכבת מן המלים "שמר" ו"היא" כגון "שמרהי", אולם במקום זה אנו מוצאים הסיום השמני של מין נקבה כלומר "ה" ומתקבלת הצורה "שמרה". כמו כן היה עלינו לקבל את גוף שלישי רבים עם התוספת הום ואילו למעשה אנו נוכחים כי התוספת היא תוספת שמנית קדומה של לשון

רבים מה שמוכח על-ידי השוואה לבבלית ואשורית. בתקופה מאוחרת לאחר שגם הפועל התפתח במידה מספקת, חזר השם ושאל מן הפועל צורות הטיה רבות. המבוכה שנוצרה על-ידי התפתחות מורכבת ודו-צדדית זו של הלשון הביאה בעקבותיה שתי שיטות מדעיות בהסברת ההתפתחות הלשונית. האחת גורסת את קדימת השם לפעל, והשניה להיפך. אוצר המלים של הלשון גדל והולך בדרכים מדרכים שונות. לסברות על מקור הלשון שדנו בהן קודם כלומר Yo-he-yo, Pooh-pooh, Ding-dong Bow-wow אין למעשה כל קשר עם מקור הלשון הממשי, אולם היה להן חלק ביצירת המלים ובריבוי מספרן. בהתפתחות זו יש למצוא את המקור למלים כגון "זמזום", "תוף", "בקבוק", "היסוי". קשה לשער בדיוק את שיעור תרומתה הטבעית של כל שיטה ושיטה, כי ברבות הימים השתנו המובן והצורה.

שמות חדשים מוספים ללשון ככל שהצרכים תובעים. העברית לעתים קרובות יצרה מלים נוספות על-ידי החלפת אות אחת, דרך כלל, האחרונה. המלה או המלים החדשות שנוצרות בדרך זו קשורות במובנן באופן זה או אחר. מלים כאלה הן למשל "נגש", "נגע", "נגף", "נגש", "נגן". (מלה אחרונה זו נוצרה באופן טבעי בדרך שכונתה אחר-כך על-ידי החוקרים בשם Ding-dong כלומר על-ידי חיקוי לקולו של הכלי). "נגש" פירושו להתקדם אל המטרה, "נגע" פירושו לבוא במגע עם המטרה, "נגף" פירושו לבוא במגע חריף. כמובן אני משתמש במלים הללו בבנין קל, בנין המקורי. דוגמא נוספת הן המלים "נשך", "נשק", "נשם", "נשף" ו"נשב", כולן שייכות לפעולת הפה, אם גם במובנים מנוגדים בהחלט, כבשתי הדוגמאות הראשונות.

צורות דיאלקטיות מעשירות לפעמים את הלשון במלים מיוחדות. למשל, Dyke באנגלית שפירושה בעברית "סכר" והמלה Ditch שפירושה תעלה לסילוק המים. שתי הצורות מקורן במלה יוונית אחת.

כשהחלו להשתמש באותיות סיום מיוחדות לשמות במין נקבה — נוצרה דרך חדשה להעשרת אוצר המלים של הלשון. (כיום מקובלת הדעה שבתחלה לא היה סיום מיוחד למין נקבה, היו רק שני סוגים — חי ודומם. וצורת הסיום שניתנת כיום לנקבה היתה הצורה לדוממים. את ההבדל הזה אפשר עוד לראות במלים "מי" ו"מה". יתכן ש"מה" מכילה את הצורה הדוממת בתכונתה המקורית). בעברית בספר בראשית, למשל, היו נוהגים להשתמש במונח "נער" גם למין זכר וגם למין נקבה. יתכן שיצירת המין הדקדוקי נבעה מצרכים מסחריים. למשל בלאטינית, היה רק מונח אחד ליונה Columbus; בתקופה מאוחרת יותר כשליונים נתלווה ערך כספי, היה הכרח להבחין במסחר גם במין נקבה. וכך הופיע מונח למין נקבה Columba. בתקופה מאוחרת יותר קיבל המין הדקדוקי שימוש נרחב יותר לצורך מתן מובנים שונים למלים שונות, למשל בצרפתית le livre (הספר), la livre (לירה). אוצר המלים גדל באופן בלתי ישיר. מובנים חדשים ניתנו למלים

ישנות. עובדה זו לא הוכרה באופן כללי עד לימי ויליאם יונס William Jones ויורשיו, ביחוד גרימס Grimm, שהראה כי יש היסטוריה ללשונות כמו למלכים. הערכת החשיבות של השינוי הזה הביאה בעקבותיה את ההשוואות הדקדוקיות.

ברוב הלשונות יש למצוא שימוש נרחב במלים מושאלות מלשונות אחרות, כלומר לועזית. לעתים קרובות באות המלים הללו כמונחים למצרכים מובאים מן החוץ, למשל "תה" מסינית, "קפה" מן ערבית, "קקאו" ממקסיקנית, ו"אגמן" מחיתית. השמות הלועזיים משתנים לעתים קרובות בצורתם ומובניהם. למשל שח־מט באנגלית בא מפרסית שבה מובנו "השאח מת". באנגלית הוספנו את האות E ל־mate שפירושו חבר וכך שנינו צורת המלה ונתנו לה צורה אנגלית. Chess שם המשחק באנגלית הוא לשון רבים של Shahs. אולם אין כל סיבה לכך שהמלה תותוה בעברית על־ידי האותיות "מם טת" בעוד שיש לכתבה ב"תיו". גם הממציאים של מוצרים חדשים מכנים אותם לעתים קרובות בשעת הצורך בשמות חדשים. שמות פרטיים, שמות של אישים בעלי אופי מסוים נכנסים לשפה כשמות־עצם כלליים. למשל באנגלית נוהגים לומר "איזבל" או "אביגיל" או "שמשון" כשרוצים לומר "אשה רעה" או "משרתת" או "איש חזק".

כל השיטות הללו של הרחבת אוצר המלים של הלשון ושיטות רבות אחרות הנן תופעה קבועה בכל תולדות הלשון. נראה כי בשלב קדום מאוד נמצאו דרכים לציון זמני הפועל. בתחלה הותאמו רק הבחנות פשוטות ביותר, כגון מושלם ובלתי מושלם, עבר והווה. העברית הקדומה הבחינה רק בשתי האפשרויות הללו ובאותם הימים, לא האיש הדובב אלא המאורע שארע הוה את קנה המידה ונקודת־המוצא. לפיכך נראה מסתמא כשהדובר או הכותב קבע את הבסיס לזמני הפועל, הוא הוסיף לדבר או לכתוב בזמנים של המאורע עצמו. למשל "הלך האיש ויפגוש באויביו וילחם בהם ויהרגם". מהתחלות פשוטות כאלו התפתחו גם מסתמא הזמנים המסובכים באנגלית או ברוסית.

נראה כי בשלב מסוים קדום ביותר של התפתחות הלשון, קיבלו אי־אלו קולות של תנועות קשר וזהות ידועים עם אי־אלו רעיונות. ההשפעה והשיעור של תופעה זו שוב אינם עשויים להמדד ולהיות מוגדרים בוודאות ואף לא להיות מותאמים לחוק מסוים. תופעה זו, יתכן שנבעה מאי־אלו מלים חשובות ששמשו לדוגמה ולתבנית. למשל באנגלית בכמה מלים קדומות קשורות התנועות הקלות בכל אשר קרוב, ידוע, מוכר ונעים. בעוד שהתנועות הכבדות מצינות את החסר, הבלתי־ידוע והבלתי־נעים. זוגות מלים מעין אלו הם, sweet, sour; near, far; this, that; right, wrong; white, black; light, dark אפשר שתנועות השתנו בהתאמה לעקרון זה, למשל peace (שלום) שלפנים היה pax. נראה שהמלים Big, small עומדות בניגוד

לעקרון זה. אולם אם נתן דעתנו לכך שבמלים הללו השתמשו בודאי בעלי עדרים ורועי צאן תובן אף עובדה זו במסגרת העקרון האמור, בהיות הצאן והבקר הגדולים חיוביים עבורם, והקטנים — שליליים. לתנועה יש תפקיד דומה גם באי-אלה פעלים הקרויים יוצאים מן הכלל. כאלו הן התנועות של זמני הווה ועבר בפעלים 'drink, drank; sing, sang; see, saw. וכוליה וכוליה. גם בעברית יתכן שהיו, בגבולות מסוימים ביותר, מובנים סמליים לקונסוננטים. אולי אפשר להשתמש בדוגמה של "נשך" ו"נשק". יש כמובן להזכיר את ההבחנה הידועה בגוף שלישי זכר עתיד, שבו השימוש בפתח מציין, לעתים קרובות, פועל עומד (עדיף פועל תארי), והשימוש בחולם — פועל יוצא (עדיף פועל שמני או נומינלי), כגון "יצדק" ולעמיתו "ישבור".

תפקיד חשוב ביותר בהתפתחות הלשון מילאו ההשוואות והאנלוגיות. בשפות הודו-אירופאיות הצורה הגופנית היא משפיעה בדרך כלל, למשל *The cup of a flower* (גביע הפרח). קשת-השער לבנין, שמקורה בקשת היורה חצים. בלשונות שמיות ממלא התפקיד של העצם את נושא ההשוואה, כגון פי-החרב (בהשוואה לפה נושך). כפי שאפשר היה לצפות, ראה האדם את עצמו ואת גופו כמרכז היצירה הלשונית. בכל הלשונות יש שימוש בביטויים אנושיים (אנטרופומורפיים) ולא רק בעברית כפי שסברו בתקופה ידועה. מספר רב של עצמים דוממים מוסיפים להקרא על שם אברי גוף שונים, כגון רגלי הכסא, ראש ההר, עין הפנס, פי הבקבוק, בשר הפרי, דם ענב, שעורה (מלשון שער) זרוע המכונה, בטן האדמה, כף מאזניים (מלשון כף היד והמונחים "לפני" "על-ידי" וכוליה. אנו מדברים על פעולות אנושיות של עצמים דוממים. למשל "הבית צופה על-פני הבקעה", "העמק משתרע", "התבואה מבטיחה תוצאות טובות", "העץ נושא פרות", "המגפה תקפה את העיר", "המוות חטף את האיש" וכוליה וכוליה.

באופן כזה הפכו הסמליות וההשוואה לחלקים בלתי נפרדים מלשון ומחשבה אנושיות. המקור היה תמיד הויה גופנית וממשית, כגון בהשתמשנו במונח "לב" במליצה "לב המדינה". למעשה מוצפת הלשון בהשוואות ודבורים מושאלים ואפילו הלשון המדעית. ומבחינה ידועה עצם המבנה של הלשון הוא מושאל ומושווה (מטפורי). יותר מכך כי מכיון שיש בלשון הבדל בין שמו של דבר לבין הדבר עצמו, בין החלון והמראה הנשקף בעדו. אולם בדוננו על-כך אנו מגיעים לעצם הבעיה הגדולה של הסגנון, בעיה החורגת מתחום הרצאתנו. כל אשר סקרנו כאן לא היו אלא כמה מן האבנים החצובות לצורך הקמת הבנין, מקור מחצבתו, אמצעי התחבורה להבאתן וסיתותן. אשר לאופן צירופן לבתים או לבניי-תפארת, ואשר לחוקי-הבניה והאדריכלות, הריהם שייכים למלכות-הסגנון המופלאה והמסתורית.